

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีกับการรับรู้ประโยชน์และการนำไปใช้เพื่อการเสริมสร้างบทบาทที่สร้างสรรค์ของตนเองในสตรีนี้ ผู้วิจัยได้มี การศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เคยทำมาแล้วซึ่งมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันกับเรื่องที่ได้ทำการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถทำการสรุปรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นได้ดังนี้

แนวคิด

1. บัณฑิตบุคคลเลือกหรือแสวงหาข่าวสาร เปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนตามความต้องการจำเป็น หรือแรงจูงใจเพื่อสนองความพึงพอใจต่าง ๆ กัน กล่าวคือ การเลือกบริโภคสื่อสารมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง บุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์ มีความตั้งใจ ซึ่งมีความต้องการในการใช้ประโยชน์จากสื่อสารมวลชนเพื่อสนองความพึงพอใจของตนเองด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน
2. ข่าวสารจากสื่อมวลชนไม่จำเป็นต้องมีผลต่อผู้รับสารตามเจตนาของผู้ส่งสารเสมอ ทั้งนี้ เพราะผู้รับสารจะมีบทบาทหรือพฤติกรรมในกระบวนการเลือกสรรและแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชนได้

เนื่องด้วยการวิจัยสื่อสารมวลชนในระยะเริ่มแรก นักวิจัยส่วนใหญ่มักจะมุ่งศึกษาผู้รับสารในฐานะที่เป็นฝ่ายถูกป้อนข่าวสารฝ่ายเดียว แต่ในระยะหลังมีการศึกษาพบว่าผู้รับสารมิใช่ผู้ถูกกระทำ (Passive) หรือถูกป้อนฝ่ายเดียว แต่มีการกระทำ (Active) หรือมีบทบาทในลักษณะการเลือกสรรแสวงหาและโต้ตอบข่าวสารหรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวในชีวิตประจำวัน ซึ่งแบบอย่างของการแสวงหาข่าวสารนี้มุ่งที่จะศึกษาตัวผู้รับสาร (Audiences) มากกว่าที่จะศึกษาตัวสื่อมวลชนหรือผู้ส่งและตัวข่าวสารโดยตรง วิธีการนี้ศึกษาถึงพฤติกรรมของการแสวงหาข่าวสารของบุคคล Westley และ Barrow (1959) เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า "Information Seeking" เขาได้สร้างเครื่องวัดพฤติกรรมการแสวงหาข่าวสาร และพบว่าพฤติกรรมการแสวงหาข่าวสารของบุคคลหรือความต้องการข่าวสารของบุคคลมีความสัมพันธ์กับการจดจำข่าวจากวิทยุกระจายเสียง

แบบอย่างการวิจัยลักษณะนี้มีอิทธิพลจากผลการวิจัยในเรื่องการเลือกรับรู้ (Selective Exposure) ซึ่งมีสมมติฐานว่า คนทั่วไปมักจะเลือกรับข่าวสารเฉพาะที่สนับสนุนทัศนคติเดิมของตน อย่างไรก็ตามสมมติฐานอันนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นเอกฉันท์ (Sears and Freed, 1971) ต่อมานักวิจัยเริ่มตระหนักว่ายังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การเลือกรับสารซึ่งมีผลต่อการแสวงหาข่าวสารของคนเราอีกหลายปัจจัย เช่น การใช้และผล ประโยชน์ของข่าวสาร ความสนใจเฉพาะหัวข้อข่าวสาร คุณค่าสนองความบันเทิง ความ ต้องการหลากหลาย (Need for Variety) และลักษณะบุคลิกภาพของบุคคล เป็นต้น การวิจัย ถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยเหล่านี้กับการแสวงหาข่าวสารจึงได้รับความสนใจมากขึ้นโดยเฉพาะ รูปแบบการแสวงหาข่าวสารโดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ มวลชน (Uses & Gratifications Approach)

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications Theory)

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนี้เป็นการศึกษาสื่อมวลชนในแนวที่แตกต่างไปจากการศึกษาในแนวที่นิยมกันอยู่ คือ การศึกษาผลกระทบของสื่อ (Media Effect Research) ซึ่งให้ความสนใจเฉพาะอิทธิพลของสื่อต่อผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว โดยทฤษฎีนี้ พยายามที่จะกำหนดหน้าที่สื่อสารมวลชนในการให้บริการแก่กลุ่มผู้รับ ซึ่ง Elihu Katz (1959) เป็นคนแรกที่อธิบายถึงวิธีการศึกษาในรูปแบบนี้ เขาได้ชี้ให้เห็นว่า การวิจัยเพื่อตอบคำถามว่า "What do the media do to people?" กำลังเสื่อมความนิยมจึงควรจะหันไปศึกษาเพื่อตอบคำถาม "What do people do with media?" ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงผลของการสื่อสารมวลชนในแง่ ของผู้รับบ้าง

แนวทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจอยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีที่นักการสื่อสารมวลชนเรียกกันว่า ทฤษฎีเชิงหน้าที่ (Functional Perspective) การวิเคราะห์ในเชิงหน้าที่ ของสื่อมวลชนตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมและปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์ต่างก็เกี่ยวข้องกับ ในเชิงหน้าที่ต่อกัน กล่าวคือ มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น พฤติกรรมของมนุษย์ จึงอาจจะอธิบายได้ว่า เกิดขึ้นจากความต้องการ (Needs) ซึ่งความต้องการของแต่ละคนจะมีที่ มาต่าง ๆ กัน พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของบุคคลเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเกิด จากพื้นฐานด้านจิตใจของบุคคลนั้น ๆ และประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับจากสถานการณ์ทาง สังคมของเขา แม้ว่าการใช้สื่อมวลชนนั้นจะไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความต้องการทุก ๆ ด้าน ของมนุษย์ แต่ก็เป็นที่น่าสนใจว่าน่าจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับความต้องการบางอย่าง ตัวอย่าง เช่น ความต้องการข่าวสารข้อมูลหรือการเปิดรับสื่อมวลชนอาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ ต้องการชดเชยบางสิ่งบางอย่างที่ขาดไปหรือหาไม่ได้ในขณะนั้น เช่น ความต้องการมีการติดต่อ สื่อสารกับผู้อื่น ดังนั้น การบริโภคสื่อจึงถือได้ว่าเป็นตัวแปรที่ช่วยให้ระบบสังคมของมนุษย์ เข้าสู่สมดุลและทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติได้ดียิ่งขึ้น พฤติกรรมการ

รับสารของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดจากปฏิกิริยาตอบโต้ต่อความต้องการของมนุษย์เองที่จะรักษารูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาให้ระบบชีวิตของตนอยู่ได้อย่างปกติ

แนวทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจะเน้นที่การอธิบายเชิงเหตุผลต่อเนื่องซึ่งความต้องการ (และที่มาของความต้องการ) แรงจูงใจ พฤติกรรมและความพึงพอใจที่ติดตามมาจะเชื่อมโยงต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534 : 84)

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ ทำให้มองเห็นว่า ผู้รับสารนั้นไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น หากแต่มีบทบาทมากขึ้นไปกว่านั้น จึงโยนไปสู่ความคิดที่ว่า ผู้รับสารเลือกใช้สื่อประเภทต่าง ๆ และเลือกรับเนื้อหาของสารเพื่อสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดการวางแนวคิดใหม่ ซึ่งถือว่าการสื่อสารนั้นผู้รับสารคือตัวจักรที่จะตัดสินใจโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลัก (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2528 :32) ซึ่ง Katz (1972) ได้สรุปว่า ในการศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้ มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า

1. มนุษย์จึงใจเสาะแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกขัดเยียดให้อ่าน ดูหรือฟัง มนุษย์มีทางเลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้การสื่อสารของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย
3. สื่อสารมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่อาจจะตอบสนองความต้องการรู้ของมนุษย์ได้
4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตนเองจากความสนใจ หรือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่าง ๆ
5. มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

McQuail (1971) ได้กล่าวถึงความต้องการที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันทีที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ ซึ่งอยู่เบื้องหลังการเกิดแนวทางการศึกษาเรื่อง "การใช้และการตอบสนอง" กล่าวคือ ประการแรก มีข้อโต้แย้งต่อข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ตายตัวเกี่ยวกับผลผลิตของมวลชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการค้นพบใหม่ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในวงวิชาสังคมวิทยาของอเมริกัน ประการที่ 2 เกิดมีความปรารถนาที่จะให้มีการโต้แย้งเกี่ยวกับแนวคิดทางสื่อมวลชนสำหรับประการนี้ "การใช้และการตอบสนอง" ทำให้มีการมองทางใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของสื่อและกลุ่มผู้รับสาร

McQuail และคณะ (สวานิต ยมาภัย และ ระวีวรรณ ประกอบผล แปล, 2528) ได้สรุปไว้ว่า ตัวอย่างของวิธีให้เหตุผลเกี่ยวกับ "การใช้และการตอบสนอง" เช่นบุคคลผู้หนึ่งมีความต้องการพื้นฐานที่จะมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับผู้อื่น เขาก็ตั้งความหวังว่า การ

บริโภคหรือการเปิดรับสื่อจะยังให้เขาสนองความต้องการนี้ได้ในระดับหนึ่ง สิ่งนี้ทำให้เขาเลือกดูรายการโทรทัศน์รายการต่าง ๆ อ่านคอลัมน์ต่าง ๆ จากนิตยสาร ฯลฯ ในบางกรณีสิ่งที่กล่าวมานี้จะก่อให้เกิดผลลัพธ์อีกอย่างหนึ่งได้เท่า ๆ กัน คือ เขากลายเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพาสื่อมวลชนและมีอุปนิสัยที่เปลี่ยนไป อาจกล่าวได้ว่า การใช้สื่อมวลชนของบุคคลผู้นี้ทำหน้าที่เป็นทางเลือกเชิงการหน้าที่แทนปฏิสัมพันธ์ที่แท้จริง

การศึกษาเรื่องความต้องการเกี่ยวกับสื่อหรือเหตุผลการใช้สื่อนั้นได้รับต้นแบบมาจากผลงานวิจัยของ Katz และคณะ (1973) ซึ่งพวกเขาได้ศึกษาข้อมูลซึ่งเก็บจากผู้ใช้สื่อในประเทศอิสราเอลที่มีลักษณะเป็นการวิจัยการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications)

Katz และคณะ (1973) ได้สร้างมาตราวัดความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมมนุษย์ขึ้น โดยนำเอาองค์ประกอบ 3 อย่างมารวมกันเข้าเป็นความต้องการในแง่ต่าง ๆ องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ได้แก่

ก. Mode คือ ลักษณะของความต้องการ เช่น

- 1) ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
- 2) ต้องการให้ลดน้อยลง
- 3) ต้องการให้ได้มา

ข. Connection คือ จุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลต่อสิ่งภายนอก คือ

- 1) การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้
- 2) การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
- 3) การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคงและสถานภาพ
- 4) การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

ค. Referent คือ บุคคลหรือสิ่งภายนอก ที่มนุษย์โยงการติดต่อไปสู่ ได้แก่

- 1) ตนเอง
- 2) ครอบครัว
- 3) เพื่อนฝูง
- 4) สังคม รัฐบาล
- 5) ชนบประเพณี วัฒนธรรม
- 6) โลก
- 7) สิ่งภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายนัยลบ (Katz และคณะ, 1973 : 66)

จากองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ Katz และคณะ (1973) ได้สร้างข้อความแสดงความต้องการ (Needs) ของบุคคลขึ้น เป็นจำนวน 35 ข้อความ ซึ่งให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่าง ๆ ตอบสนองให้ความพึงพอใจ (Gratifications) ได้ การสร้างข้อความ

แสดงความต้องการทำได้ดังนี้ คือ ก1 ข4 ค2 หมายถึง ความต้องการที่จะเพิ่มพูนการติดต่อ เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับครอบครัว ซึ่งจะเขียนเป็นภาษาธรรมดาที่เข้าใจง่ายขึ้น คือ ความต้องการที่จะใช้เวลาอยู่กับครอบครัวของตน ก2 ข4 ค1 คือความต้องการที่จะลดการติดต่อกับตนเอง นั่นคือ ความต้องการที่จะหนีพ้น (Escape) จากสภาวะที่เป็นจริงในโลก ซึ่งสื่อเพื่อความบันเทิงจะสามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้

Katz และคณะ (1973) นำข้อความชี้ความต้องการของบุคคลจำนวน 35 ข้อความ มาสร้างมาตราวัด (Rating Scale) ระดับของการตระหนักในความสำคัญของความต้องการแต่ละอย่างของบุคคล (Individual's Need Salience) โดยใช้มาตราวัด 4 ระดับ คือ ความต้องการแง่นี้ (1) สำคัญมาก (2) สำคัญพอใช้ (3) ไม่ค่อยสำคัญนัก (4) ไม่สำคัญเลย

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจผู้ให้สัมภาษณ์ชาวอิสราเอลได้ถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้ Guttman's SSA (Smallest Space Analysis) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ Cluster Analysis และ Factor Analysis คือเป็นความพยายามจัดกลุ่มให้ความต้องการที่ได้รับการให้คะแนน (1-4) ความสำคัญจากผู้ให้สัมภาษณ์คนเดียวมีความใกล้เคียงกับความต้องการอื่น ๆ มากน้อยแค่ไหน เพื่อที่จะได้ข้อเท็จจริงว่า บุคคลแต่ละคนให้ความสำคัญต่อความต้องการประเภทใดคล้ายคลึงกันบ้าง Katz และคณะ ค้นพบว่าความต้องการเกี่ยวกับตนเอง และความต้องการเกี่ยวกับบุคคลอื่นและสิ่งอื่น ๆ ถูกจัดความสำคัญต่างกัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์ต่างกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบตัวที่ 3 (Referent) ซึ่งได้แก่ ตนเอง และบุคคลอื่น และสิ่งอื่น ๆ ที่บุคคลเชื่อมโยงด้วย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงมิติของความต้องการที่ต่างกัน อย่างชัดเจนระหว่างบุคคล 2 ประเภท

นอกจากนี้ Katz และคณะ ยังได้วัดระดับของความพอใจ (Gratifications) ที่ผู้รับสารได้รับจากสื่อประเภทต่าง ๆ โดยใช้วิธีการคล้ายคลึงกัน คือ สร้างมาตราวัดความพอใจที่สื่อมวลชนแต่ละประเภท อันได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หนังสือ และภาพยนตร์ให้แก่ผู้รับสาร ตัวอย่างมาตราวัดความพอใจ เช่น "โทรทัศน์" สามารถช่วยในการสนองความต้องการที่จะรับรู้ข่าวสารความเป็นไปในโลกอย่างไร (1) ช่วยได้มาก (2) ช่วยได้พอควร (3) ไม่ค่อยช่วยนัก (4) ไม่ได้ช่วยเลย นอกจากนี้ ยังถามประกอบด้วยว่า ถ้าสื่อเหล่านี้ไม่ได้ความพอใจตามที่ต้องการแล้ว มีอะไรบ้างที่สนองความต้องการเหล่านั้นได้

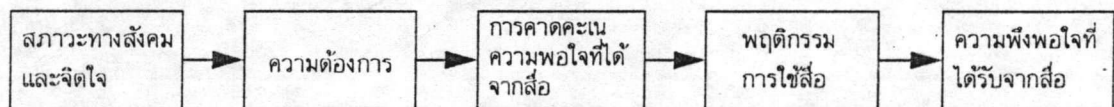
ถึงแม้ผลของการวิจัยจะพบว่า ชาวอิสราเอลเห็นประโยชน์ของแหล่งสนองความพึงพอใจที่ไม่ใช่สื่อ อาทิเช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง แต่คนเหล่านี้ก็จัดอันดับว่า สื่อมีส่วนช่วยพอสมควรในการสนองความต้องการต่าง ๆ โดยเฉพาะบุคคลที่ค่อนข้างสันโดษ ไม่มีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับบุคคลอื่น ๆ จะเห็นว่า สื่อมีประโยชน์สูงในการสนองความต้องการ Katz และคณะยังพบว่า สื่อมวลชนช่วยในการสนองความต้องการที่จะหนี (Escape) สภาพเป็นจริงได้ดี

และคนที่ให้ความสำคัญต่อความต้องการรักษาสุขภาพของรัฐให้มั่นคง มักจะเห็นว่า สื่อช่วยในการสนองความต้องการนี้ได้ดี

อย่างไรก็ดี Katz และคณะ (1974) ได้สรุปแบบแผน (Pattern) ของการศึกษาตามทฤษฎีดังกล่าวได้ดังนี้

“การศึกษาการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ คือการศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะของสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคล ซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนี้นำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อ และพฤติกรรมอื่น ๆ ของแต่ละบุคคล ยังผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน” (Katz และคณะ, 1974 : 20)

แบบจำลองที่ Katz และคณะ (1974) พยายามสร้างขึ้นนี้อาจอธิบายได้ดังนี้ คือ สภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกันก่อให้เกิดมนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่ต่างกันนี้ ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น ลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกันจะแตกต่างกันไป ขั้นสุดท้ายคือ ความพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อจะต่างกันออกไปด้วย แบบจำลองดังกล่าวอาจเขียนออกมาเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แบบจำลองอธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ

คำอธิบายเกี่ยวกับแบบจำลองนี้ อาจจะถูกเป็นตัวอย่างให้เห็นได้ในกรณีนี้ คือ สตรีซึ่งมีความต้องการตามสภาวะทางสังคมและจิตใจ เช่น ต้องการเป็นคนรอบรู้ ทันสมัย พัฒนาตนเองเพื่อเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น และมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนจะช่วยสนองความต้องการของเขาได้ เขาจึงเลือกใช้สื่อมวลชนโดยเลือกดูรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีตามสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ฟังวิทยุ หรืออ่านนิตยสารสำหรับสตรีที่จะช่วยให้เขาได้รับความพึงพอใจตามที่เขาต้องการได้ คือ เป็นคนรอบรู้และทันสมัย ขณะเดียวกัน จากการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนทุก ๆ วันก็อาจมีผลประโยชน์อื่น ๆ ตามมานอกเหนือจากการเป็นผู้รอบรู้ทันสมัย เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมบางอย่างได้เช่นกัน

แบบจำลองการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจดังกล่าวเป็นแบบจำลองซึ่งได้กำหนดขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงกระบวนการการรับสารในการสื่อสารมวลชน และเพื่ออธิบายถึงการใช้สื่อมวลชนโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง

ผลของการสื่อสารมวลชนในแนวทฤษฎีนี้จึงขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจที่มาจากปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางจิตวิทยาของผู้ใช้สื่อที่มีต่อข่าวสารต่าง ๆ ที่ส่งผ่านมาทางสื่อมวลชนซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการในการใช้ข่าวสารสนองความพึงพอใจด้วยเหตุผลที่ต่างกัน

การศึกษาวิจัยในเวลาต่อ ๆ มาดำเนินรอยตามแนวทางของ Katz ในความพยายามที่จะค้นหาเหตุผลหรือแรงจูงใจหรือความต้องการที่คนบริโภคสื่อ จนกระทั่งพัฒนามาเป็นชุดของตัวแปรความต้องการหรือความพึงพอใจในการใช้สื่อหลายแบบ แต่ส่วนใหญ่แล้วก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่และที่น่าสนใจ คือ การจำแนกชุดตัวแปรความพึงพอใจของ Blumler (1985) ซึ่งเขาจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ความเพลิตเพลิน (Diversion) ซึ่งจะออกมาในรูปแบบของการใช้สื่อเพื่อหลบหนีปัญหา เพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำและเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เป็นต้น
2. มนุษย์สัมพันธ์ (Personal Relations) ใช้สื่อเพื่อให้มีเรื่องราวไปพูดคุยกับผู้อื่นหรือเพื่อให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่ร่วมกับคนในครอบครัว เป็นต้น
3. เอกลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Personal Identity) ได้แก่ การอ้างอิงบุคคล (Personal Reference) การค้นหาความจริง (Reality Exploration) และเพื่อให้ได้ข้อมูลมาเป็นแรงเสริมย้ำความเชื่อของตน เป็นต้น
4. ติดตามข่าวสาร (Serveillance)

สำหรับประเทศไทย ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ (2531) ได้ศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชนที่ McQuail และคณะสร้างไว้และได้ปรับปรุงใหม่เพื่อสอดคล้องกับการใช้สื่อมวลชนโดยผู้รับสาร ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
  - 1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
  - 1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็น และในการตัดสินใจ
  - 1.3 สนองความอยากรู้อยากเห็นและสนองความสนใจ
  - 1.4 ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
  - 1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
  - 2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
  - 2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม
  - 2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ (ในสื่อมวลชน)
  - 2.4 มองทะลุลึกเข้าไปภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
  - 3.1 มองทะลุลึกเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
  - 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
  - 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
  - 3.4 ใช้แทนเพื่อน
  - 3.5 ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
  - 3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม
4. ความต้องการความบันเทิง
  - 4.1 การหลีกเลี่ยง หรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่าง ๆ
  - 4.2 การผ่อนคลาย
  - 4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้รับความสนุกสนานทางสุนทรีย์
  - 4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
  - 4.5 ปลดปล่อยอารมณ์
  - 4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

การรับรู้

นอกจากแนวความคิดการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่เราได้รับจากสื่อแล้ว ในเนื้อหาของสารนั้น ๆ ผู้รับยังเข้าใจหรือแปลความหมายแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคลในการมองโลก บุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน มีขบวนการเรียนรู้ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่แตกต่างกันไป ด้วย นอกเหนือจากความต้องการขั้นพื้นฐานดังที่ Maslow ได้อธิบายไว้ว่า มนุษย์เรามีความต้องการขั้นพื้นฐาน 5 อย่าง คือ Physiological Need (ความต้องการทางด้านร่างกาย) Safety Need (ความต้องการความปลอดภัย) Love and Belonging Need (ความต้องการความรัก) Self-Esteem Need (ความต้องการการยกย่องนับถือ) Self-Actualization (ความต้องการความสำเร็จในชีวิต) แล้ว มนุษย์เรายังมีความต้องการอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ ความต้องการอยากเรียนรู้ (Needs for Cognition) ซึ่งเป็นความต้องการที่จะแสวงหาระเบียบ และความเข้าใจสภาวะแวดล้อมตนเอง ความต้องการที่จะรู้นี้เป็นแรงผลักดันที่มนุษย์เราเรียนรู้

มาจากการอยู่ในสังคม ในการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรานั้น เรามองจากสายตาของเราเป็นหลัก เป็นการมองจากประสบการณ์ของเราและตีความหมายสิ่งที่เราประสบโดยอาศัยประสบการณ์ของเราเป็นเกณฑ์

การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการตีความหมายสิ่งที่เราพบเห็นในสิ่งแวดล้อม ส่วนความหมาย (Meaning) คือ สิ่งที่เกิดจากกระบวนการตีความหมาย หรือการรับรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เราจะมี ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไรขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรารับรู้ (Perceive) หรือตีความหมาย (Interpret) สิ่งนั้นอย่างไร ในการรับรู้และตีความหมายสิ่งที่เราได้พบนั้น เรากระทำได้โดยอาศัยประสบการณ์ของเรา ประสบการณ์ของเรามีอิทธิพลต่อการรับรู้และความหมายของเราต่อสิ่งที่เราพบ

ประสบการณ์ คือ สิ่งที่เรารับรู้, พบเห็น มีความหมายและจดจำไว้ใช้ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ความรู้ สถานะทางสังคม ทศนคติ บุคลิกลักษณะ ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ ความต้องการ อารมณ์ เป็นต้น เรารับรู้และตีความหมายสิ่งที่เราประสบโดยอาศัยความหมายจากประสบการณ์ที่เรามีอยู่ หากสิ่งที่เราพบเห็นเป็นสิ่งใหม่ซึ่งเราไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เราก็ทำให้สิ่งนั้นมีความหมายได้ด้วยการเลือก (Select) เพิ่มเติม (Add) บิดเบือน (Distort) หรือโยง (Relate) สิ่งนั้นให้เข้ากับประสบการณ์ของเรา ดังได้กล่าวแล้วว่า ประสบการณ์ (Experience) มีอิทธิพลต่อการรับรู้ (Perception) และความหมาย (Meaning) ของคน แต่เนื่องจากแต่ละคนมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ไม่มีใครที่จะมีประสบการณ์เหมือนกันทั้งหมด ดังนั้น แต่ละคนจึงมีการรับรู้และความหมายต่อสิ่งที่พบเห็นแตกต่างกันไป (ปรเม สตะเวทิน, 2533 :75-76)

ชัยพร วิชชายุทธ (2525) กล่าวถึงการรับรู้ว่าเป็นกระบวนการตีความสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน และสิ่งที่รู้สึกด้วยประสาทสัมผัสอื่น ๆ เพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไร สิ่งที่ได้รับมีทั้งที่เป็นวัตถุและมนุษย์ด้วยกัน และความเป็นไปในจิตใจของเรา ส่วนการรับรู้ทางสังคม หมายถึง การรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของบุคคล การรับรู้ลักษณะบุคคล การรับรู้ภาพพจน์ของกลุ่มบุคคลและการรับรู้ปรากฏการณ์ทางสังคม การรับรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาศัยการตีความที่ซับซ้อนมากขึ้นและผลที่เกิดจากการตีความก็เป็นความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกทางสังคมเป็นโลกทัศน์ทางสังคม

การรับรู้ และความสนใจในการเก็บรักษาข่าวสารแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล บุคลิกภาพ เพศ อายุ กลุ่มเพื่อน และลำดับชั้นตลอดจนช่วงระยะเวลาของการเปิดรับข่าวสาร (นิตา ชูโต, 2534)

การรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ

ในการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ถึงประโยชน์จากการใช้สื่อ นั้น Kippax และ Murray (1980) ได้ทำการศึกษากับชาวออสเตรเลีย โดยพัฒนามาจากรูปแบบการศึกษาของ Katz และคณะในปี 1973 ,ของ McQuail และคณะในปี 1972 และของ Robinson ในปี 1972 ซึ่งนอกจากจะเน้นเรื่องของการใช้สื่อและความพึงพอใจแล้ว ยังได้เพิ่มเติมเรื่องของการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ และเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับกลุ่มที่ทำการศึกษาในส่วนของ “ความต้องการ” ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งที่ศึกษานั้นได้กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและลักษณะของชาวออสเตรเลีย มีด้วยกัน 30 ความต้องการ ผู้ตอบคำถามต้องให้ค่าความสำคัญของความต้องการแต่ละข้อ ในระดับ 1-4 ตั้งแต่ “สำคัญ” ถึง “ไม่มีความสำคัญเลย”

จุดประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้คือ ต้องการหาความสัมพันธ์ของความต้องการใช้สื่อมวลชนกับความพึงพอใจและการใช้สื่อกับการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ ซึ่งสื่อโทรทัศน์เป็นที่ยอมรับว่าตอบสนองได้มากที่สุด เป็นสื่อที่มีประโยชน์ในการให้ความบันเทิงมากที่สุด และยังมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนและครอบครัวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เป็นแหล่งนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสังคมโลกและออสเตรเลียแล้ว โทรทัศน์สื่อที่แพร่กระจายได้มากที่สุดยังตอบสนองความต้องการด้วยการสร้างความเข้าใจในตนเอง ตอบสนองอารมณ์และช่วยในการหลีกเลี่ยง (Escape)

จากการศึกษายังพบอีกว่า ปริมาณการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ นั้น ๆ ยกเว้นสื่อหนังสือพิมพ์ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย อาทิ ตัวแปรด้านประชากรซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงการรับรู้ถึงประโยชน์และการใช้สื่อ และถึงแม้ว่าสื่อจะมีขึ้นเพียงแหล่งเดียวที่ตอบสนองความต้องการต่างๆ แต่สื่อยังมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้คน

ผลจากการศึกษาได้กล่าวถึง

1. ปัจจัยด้านประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวกับอายุปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมาก คือตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเลือกใช้สื่อเพราะคำนึงถึงความสำคัญของสื่อมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย คือตั้งแต่ 9-11 ปี และกลุ่มที่มีอายุน้อยจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง แต่กลุ่มที่มีอายุมากจะใช้สื่อเพราะสนใจที่จะรับรู้เรื่องเกี่ยวกับสังคมและความต้องการของตนเอง เป็นต้น

2. คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ

3. จากประเภทของสื่อที่ทำการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเลือกใช้สื่อโทรทัศน์สูงที่สุด เพราะเห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์โดยให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เขาสนใจ เช่น เกี่ยวกับโลกและ

เหตุการณ์ภายในประเทศ รวมทั้งให้ความบันเทิงได้ด้วย หนังสือพิมพ์ หนังสือ วิทยุและภาพยนตร์ถูกเลือกใช้เป็นอันดับรองตามเหตุผลของการเลือกใช้

4. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมาย และเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อที่มีต่อผู้ใช้

สรุปได้ว่าความต้องการในการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ และปัจจัยด้านตัวบุคคลมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วย

เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาของ Kippax กับงานของ Katz ที่ศึกษาในอิสราเอลพบว่า ทั้งสองกลุ่มที่ศึกษาให้ความสำคัญของความต้องการต่างกัน ในทั้งสองวัฒนธรรมนั้นเห็นว่าสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่แพร่กระจายและตอบสนองความต้องการได้กว้างขวางหลากหลายมากกว่าและเห็นว่าสื่อหนังสือพิมพ์มีหน้าที่เฉพาะโดดเด่นในการตอบสนองความต้องการความรู้เกี่ยวกับโลกและสังคม ส่วนหนังสือนั้นเป็นที่รับรู้ว่าจะช่วยให้เข้าใจตนเอง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างการใช้สื่อกับระดับความสำคัญของความต้องการ อาจเป็นเพราะว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณในการใช้สื่อกับความพึงพอใจ ความสัมพันธ์อันซับซ้อนนั้นอาจอยู่ที่การใช้และความพึงพอใจกับลักษณะทางประชากรและลักษณะทางสังคมของกลุ่มผู้รับสารและคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละสื่อ

แนวความคิดการเลือกสรรและแสวงหาข่าวสาร

ปัจจัยในการสื่อสารที่มักจะมีการกล่าวถึงบ่อย ๆ ว่าเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการส่งสารไปยังผู้รับสาร นั่นก็คือ กระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ของผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสารแต่ละคนก็จะมีกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทักษะคิด ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ที่ไม่เหมือนกัน กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย (พีระ จิรโสภณ, 2535)

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง การที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง โดยบุคคลมักจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดเดิมของตนเอง ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่ลงรอยกับความเข้าใจหรือทัศนคติของตนนั้นก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตใจหรือความไม่สบายใจที่เรียกว่า Cognitive Dissonance

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารที่สนใจแล้วก็จะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความหมายตามความเข้าใจของตัวเอง หรือตามทัศนคติตามประสบการณ์ ตามความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง ตามแรงจูงใจ สภาวะร่างกาย หรือสภาวะอารมณ์ขณะนั้น เป็นต้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติ ฯลฯ ของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า.

Merrill และ Lowenstein (1971) ได้สรุปว่า บุคคลต่าง ๆ จะมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารด้วยสาเหตุต่าง ๆ ได้แก่

- ความเหงา เพราะมนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่น และแท้จริงคนบางส่วนพอใจที่จะอยู่กับสื่อมากกว่าที่จะอยู่กับบุคคลด้วยซ้ำในบางครั้ง

- ความอยากรู้อยากเห็น เพราะเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการจะรับรู้ข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้ของตน ไม่ว่าสิ่งที่ยากรู้นั้นจะมีผลกระทบต่อตนเองหรือไม่ก็ตาม

- ประโยชน์ใช้สอย โดยรับรู้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ของตนเอง อาจจะได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความสุขกายสบายใจ เพราะพื้นฐานมนุษย์เห็นแก่ตัวเองจึงต้องการการตอบสนอง

- สาเหตุจากตัวสื่อซึ่งมีลักษณะกระตุ้น ชี้นำทำให้ผู้รับข่าวสารต้องการได้รับข่าว นั้น ๆ เช่น คนดูโทรทัศน์แทนการออกนอกบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาพบว่า มนุษย์เราแสวงหาข่าวสารและเลือกใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองความพึงพอใจต่าง ๆ ของตนเอง เช่น Charles Atkin (1973) กล่าวว่า บุคคลจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลรางวัลตอบแทน (Reward Value) กับการลงทุนลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรงหรือการต้องใช้ความพยายามที่จะรับรู้หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น (Information Seeking) แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลก็อาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น (Information Ignoring)

Atkin ชี้ให้เห็นว่า การแสวงหาข่าวสารหรือความต้องการการสื่อสารมวลชนของคนเรานั้นก็เพื่อต้องการได้รับข่าวสาร (Information) และความบันเทิง (Entertainment) ความต้องการข่าวสารนั้นเกิดจากความไม่รู้หรือไม่แน่ใจของคนเราที่มาจาก

1. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ของคนเราขณะนั้นกับระดับความต้องการที่อยากจะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ยิ่งเป็นเรื่องที่สำคัญก็ยิ่งอยากมีความรู้ความเข้าใจสูง และ

2. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างความรู้ที่มีอยู่ของคนเราขณะนั้นกับความรู้ตามเป้าหมายที่ต้องการซึ่งกำหนดโดยระดับความสนใจส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคลนั้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

สำหรับความต้องการได้รับความบันเทิงของคนเรานั้นมาจากการกระตุ้นอารมณ์แห่งความรื่นเริงบันเทิงใจที่เกิดจากการมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างสภาวะที่เป็นอยู่ของปัจเจกบุคคลขณะนั้นกับระดับความสนุกสนานที่คาดหวังไว้

ข่าวสารที่จะลดความไม่รู้หรือความไม่แน่ใจที่เกี่ยวข้องกับความสนใจภายในส่วนบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิงสนุกสนานส่วนตัวนั้น Atkin เรียกว่า “ข่าวสารที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค” (Immediate Consummatory Gratifications) ส่วนข่าวสารที่ลดความไม่รู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้น Atkin ให้ชื่อว่า “ข่าวสารที่ใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และแก้ปัญหาต่าง ๆ” (Instrumental Utilities) ในชีวิตประจำวันข่าวสารบางอย่างอาจจะให้ประโยชน์ทั้งการนำไปใช้และให้ความบันเทิงขณะเดียวกัน

โดยสรุปแล้ว กล่าวได้ว่า การแสวงหาข่าวสารหรือการเลือกรับข่าวสารนั้น นอกจากเพื่อสนับสนุนทัศนคติและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการแสวงหาเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีความรู้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคลและเพื่อความบันเทิงเริงใจด้วย นอกจากนี้การที่บุคคลใดจะตัดสินใจแสวงหาข่าวสาร เจยเมยต่อข่าวสาร หรือหลีกเลี่ยงการเปิดรับข่าวสารนั้นก็ขึ้นอยู่กับ การประเมินเปรียบเทียบถึงความพยายามที่ใช้และผลตอบแทนในการที่จะรับรู้ข่าวสารใด ๆ ด้วย

Levy และ Windahl (1984) ได้สร้างกรอบแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้รับสารพิจารณาจากกิจกรรม 3 ประการ คือ 1. การเลือกเปิดรับสาร 2. การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง และ 3. การใช้ประโยชน์จากสื่อ โดยศึกษากิจกรรมทั้งหมดในระหว่างเวลาของการใช้สื่อ คือ 1. ก่อนการเปิดรับสื่อ 2. ขณะมีการเปิดรับสื่อ 3. หลังจากเปิดรับสื่อแล้ว และได้กำหนดรูปแบบเพื่ออธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจนดังแผนภาพประกอบนี้

ลำดับขั้นของการสื่อสาร (มิติด้านเวลา)			
กิจกรรมของผู้รับสาร	ก่อนเปิดรับสื่อ	ขณะเปิดรับสื่อ	หลังจากเปิดรับสื่อ
การเลือก	การเลือกเปิดรับ		
การเกี่ยวข้อง		การถอดรหัส และตีความ	
การใช้ประโยชน์			การใช้ประโยชน์ทาง สังคม

จากรูปแบบนี้อธิบายได้ว่า ผู้รับสารมีพฤติกรรมการใช้สื่ออย่างไร เช่น เวลาก่อนจะเปิดรับสื่อ ผู้รับสารมีการเลือกใช้สื่อประเภทใด มีความต้องการอย่างไร ในขณะที่กำลังเปิดรับสาร ผู้รับสารมีความคิด มีความเข้าใจต่อสารเพียงใดและมีการทำกิจกรรมใดในระหว่างการเปิดรับสารหรือไม่ และหลังจากการเปิดรับสารแล้ว ผู้รับสารได้นำสิ่งที่ได้รับไปใช้ประโยชน์อย่างไร แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจของผู้รับสารและการศึกษาความต้องการในเชิงสังคมและจิตวิทยา (Social and Psychological Needs)

“การใช้” ในที่นี้หมายถึง การเข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารหนึ่ง ๆ จะมีประโยชน์ทั้งในด้านจิตวิทยาและการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้รับสาร ซึ่งเน้นเวลาหลังจากเปิดรับสื่อแล้ว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้มีการศึกษางานวิจัยชิ้นอื่น ๆ ที่มีตัวแปรบางส่วนที่เกี่ยวข้องกันและสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางประกอบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยมีงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

งานวิจัยในต่างประเทศ-ไทยที่สอดคล้องกับทฤษฎี Uses and Gratifications

Palmgreen and Rayburn (1979) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการเปิดรับโทรทัศน์ โดยศึกษาความคาดหวังและความพึงพอใจในการชมโทรทัศน์ด้านการศึกษาในรัฐเคนตักกีด้วยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ในด้านการผ่อนคลายความเครียด การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ การใช้ประโยชน์ เป็นสื่อสัมพันธ์ การช่วยเหลือปัญหาต่าง ๆ การฆ่าเวลา เป็นเพื่อนแก้เหงา และเพื่อความบันเทิง การวิจัยพบว่า ความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ชมมีความแตกต่างกันสูง มีความสัมพันธ์กันเชิงลบ คือความคาดหวังสูง-ความพึงพอใจต่ำ หรือความคาดหวังต่ำ-ความพึงพอใจสูง

Rubin (1982) ได้ทำการศึกษากลุ่มผู้ชมสูงอายุและพบว่าผู้ชมใช้สื่อโทรทัศน์ สอดคล้องกับความตั้งใจต่าง ๆ กันไป ผู้ชมสูงอายุมีความคาดหวังเกี่ยวกับประโยชน์จากการดูโทรทัศน์สูงมักจะเลือกชมรายการที่เสนอสาระต่าง ๆ มากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้หวังประโยชน์จากการชมโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ในเชิงลบระหว่างความคาดหวังที่จะใช้สื่อเป็นเครื่องฆ่าเวลากับการดูรายการข่าวโทรทัศน์ในผู้ชมกลุ่มนี้ด้วย Rubin (1987) ยังได้สรุปไว้ในงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของเขาในเวลาต่อมาว่า ผลการวิเคราะห์ทางสถิติสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า การใช้สื่อของปัจเจกชนได้รับอิทธิพลจากแรงจูงใจและความคาดหวังของเขา

Choi และ Becker (1987) ศึกษาพบว่า แรงจูงใจที่ต่างกันนำไปสู่พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนที่แตกต่างกัน แรงจูงใจดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แรงจูงใจเพื่อแสวงหาข่าวสาร แรงจูงใจเพื่อแสวงหาความเพลิดเพลิน และแรงจูงใจเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง Choi และ Becker ใช้คำว่าแรงจูงใจในความหมายของความพึงพอใจที่คนเราแสวงหา โดยอธิบายว่า “แรงจูงใจ” เป็นแนวคิดรวบยอดหรือแนวคิดโดยสรุปที่ครอบคลุมทั้งการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ

Klapper (1960) ได้ศึกษาถึงการตอบสนองความต้องการ (Gratification) ในการใช้สื่อของแม่บ้านชาวอเมริกัน โดยศึกษาการเลือกการรับฟังรายการละครทางวิทยุ ผลการวิจัยพบว่า การฟังรายการละครทางวิทยุตอบสนองความต้องการโดยการระบายอารมณ์ใน 2 ลักษณะ คือ

- การระบายอารมณ์โดยตรง (Emotional Release) ทำให้อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลดีขึ้น หมายความว่าปัญหาที่บุคคลผู้รับฟังมีอยู่นั้น ตัวละครนำไปแสดงบทบาท ทำให้รู้สึกเป็นการนำเอาปัญหาของตนไปแบ่งเบา ทำให้เกิดความผ่อนคลายได้ เป็นหนทางการระบายอารมณ์ได้ดี และช่วยในทางอื่นอีกมาก เช่น รู้สึกว่าตนเองมีกำลังใจดีขึ้นเพราะเขาได้เรียนรู้ว่าเขาไม่ใช่คนเดียวที่อยู่ในสถานการณ์แบบนั้นและยังได้รับทัศนคติของผู้แสดงที่เขานิยมชมชอบมาใช้ด้วย

- การเรียนรู้ชีวิต (School of Life) ผู้หญิงบางคนถือว่า ตนได้เรียนรู้วิธีการที่จะจัดการปัญหาชีวิตของตนจากรายการนั้น ๆ ด้วย

Douglas (1940) พบว่าสื่อมวลชนทำให้เกิดการชดเชย (Compensation) ในสิ่งทีบุคคลเกิดความคับข้องใจ (Frustration) ละครเป็นแหล่งที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นการแนะแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตจริงของบุคคลด้วย

Herzog (1944) พบว่าผู้ฟังละครในรัฐโอไฮโอวาทกว่าละครช่วยให้เขาแก้ไขปัญหาชีวิตได้ดีขึ้น สรุปว่า ละครทำหน้าที่ให้บุคคลปล่อยอารมณ์โดย

1. ผู้ฟังแน่ใจว่าเขาไม่ใช่คนเดียวที่เจอปัญหาแบบนั้น

2. ทำให้บุคคลยอมรับตนเองอย่างสบายใจขึ้น
3. ทำให้บุคคลมั่นใจว่าเขาอาจจะได้รับความสุขอย่างนั้น ๆ ได้
4. เปิดโอกาสให้มีการชดเชย ซึ่งอาจรวมถึงวิธีการลงโทษตนเอง การแสดงความก้าวร้าวหรือความภาคภูมิใจ

McQuail และคณะ (1972) พบว่าหน้าที่สำคัญของโทรทัศน์ในการตอบสนองความต้องการของผู้ชม มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. *Self-rating Appeal* คือ ผู้ชมได้พบเห็นบางสิ่งบางอย่างในตัวเขาเอง เช่น ปัญหาของตน บุคลิกภาพของตน

2. *Basic for Social Interaction* คือเมื่อชมโทรทัศน์แล้วทำให้คนภายในครอบครัวมีการปะทะสังสรรค์กันมากขึ้น มีการพูดคุยกัน ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ตลอดจนมีการแข่งขันกันตอบปัญหา ทำให้ครอบครัวมีความสนใจร่วมกัน (Shared Family Interest)

3. *Excitement* คือเพื่อความตื่นเต้น เช่น ผู้ชมจะเดาว่าเหตุการณ์ในโทรทัศน์จะเป็นเช่นไร ใครจะเป็นผู้แพ้ ผู้ชนะ เช่น การตอบปัญหาการแข่งขัน นอกจากนี่ยังเป็นการหนีจากโลกของความจริงที่สับสนวุ่นวาย ดึงเครียดทางอารมณ์

4. *Education Appeal* การดูโทรทัศน์ทำให้เพิ่มความรู้เกี่ยวกับตนเองและโลกภายนอก ก่อให้เกิดการปรับปรุงตนเอง มีการปรับตัวที่ดีขึ้น เพราะข่าวสารที่ได้รับช่วยให้หันโลกทันเหตุการณ์ ทำให้มีความรู้ความสามารถมากกว่าเดิม

Blumber และ McQuail (1969) ได้ใช้วิธีการ Uses and Gratifications Approach ในการวิจัยเพื่อหาคำตอบในการบรรเทาความเสี่ยงเลือกตั้งทั่วไปในอังกฤษเมื่อปีค.ศ. 1964 ว่า “ทำไมคนจึงดูรายการทีวีเกี่ยวกับการหาเสียงทางการเมือง” และ “รายการทางการเมืองในลักษณะไหนที่ผู้ชมต้องการ?” หลังจากการสัมภาษณ์ผู้ชมกลุ่มหนึ่ง Blumber และ McQuail ก็ได้คำตอบมาหลายประการ อาทิเช่น “เพื่อดูว่าพรรคการเมืองนั้น ๆ จะทำอะไรบ้าง หากได้เป็นรัฐบาล”, “เพื่อติดตามข้อปัญหาที่ถกเถียงกันในแต่ละวัน”, “เพื่อดูว่าหัวหน้าพรรคแต่ละพรรคเป็นอย่างไร” เป็นต้น

Wenner (1986) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความคาดหวังหรือความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์ โดยการวัดค่าการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในด้านความต้องการการเฝ้าสังเกตเพื่อติดตามข่าวสาร (Surveillance) ด้านความบันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ (Entertainment Diversion) การใช้ประโยชน์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Utility) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยอ้อม (Parasocial Interaction) รวม 12 รายการ (Statement) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ สุ่มตัวอย่างผู้ชมโทรทัศน์จากเมืองไอโอวา รัฐไอโอวา

จำนวน 301 คน พบว่า ความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องเดียวกันและไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องต่าง ๆ

Yubol Benjarongkij (1985) ได้วิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ความต้องการและการใช้ประโยชน์จากรายการโทรทัศน์ของผู้ชม เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์จากเหตุการณ์ในชีวิตและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางจิตวิทยา ความเคยชินในการชมรายการโทรทัศน์ และความพึงพอใจของผู้ชมรายการโทรทัศน์ พบว่า เหตุการณ์ในชีวิตทั้งหมดที่เพิ่งเกิดขึ้นเป็นผลให้ความต้องการสิ่งแวดล้อมทางสังคมรายการโทรทัศน์ทั้งหลายเปลี่ยนไป และการเปลี่ยนแปลงความต้องการเช่นนี้ยังเป็นผลให้การชมรายการโทรทัศน์ของเขาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นคือเป็นการช่วยอธิบายให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดในชีวิตของบุคคล (Life Events) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการใช้สื่อโทรทัศน์ด้วย

ศิริณี อนุศิลป์ชาญ (2530) ศึกษาการใช้สื่อและการรับรู้ในประโยชน์ของข่าวสารข่าวสารภายหลังการรู้หนังสือใหม่ของผู้ร่วมโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ จังหวัดพิจิตร โดยใช้แบบสอบถามกับผู้ร่วมโครงการ 2 ระยะ พบว่าการใช้สื่อแต่ละประเภทนั้นมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสาร การรู้หนังสือมีอิทธิพลให้การใช้สื่อแต่ละประเภทเพิ่มขึ้น และการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารที่ได้รับจากสื่อในช่วงระยะที่ประชากรยังไม่มีความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือมีความแตกต่างจากช่วงที่ประชากรมีความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือ ตลอดจนปัจจัยบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้รู้หนังสือใหม่และมีการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารดีขึ้น

วัชรียา อานามวัฒน์ (2533) ทำการวิจัยถึงพฤติกรรมการเปิดรับสื่อเพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความต้องการ โดยศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระพยอมกับนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกทม. โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 545 คน และใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกทม.ชมรายการธรรมะพระพยอมเพื่อประโยชน์และเพื่อตอบสนองความต้องการในหัวข้อต่อไปนี้ คือ เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) เพื่อต้องการคำแนะนำ (Guidance) เพื่อนำเอาไปใช้ในการสนทนา (Anticipated Communication) เพื่อเสริมความคิดเห็น (Reinforcement) เพื่อความบันเทิง (Entertainment) และเพื่อความบันเทิง (Entertainment) และการผ่อนคลาย (Emotional Release)

ไศลทิพย์ จารุภูมิ (2535) .ศึกษาความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์ของกลุ่มแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ติดตามดูละครหลังข่าวภาค 20.00 น. เป็นเวลาอย่างต่ำ 5 ปีขึ้นไปจำนวน 30 คน ผลวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความตั้งใจมากที่จะดูละครโทรทัศน์

มีการวิพากษ์วิจารณ์บทบาทการแสดงของตัวละคร หรือเนื้อเรื่องในขณะที่อยู่และได้นำละครไปใช้หรือรณประโยชน์ทางสังคม โดยนำไปเป็นประเด็นสนทนาและเป็นสื่อกลางในการเข้าร่วมกลุ่ม ความพึงพอใจหลักที่ได้รับจากละครโทรทัศน์คือ ความสนุกสนานเพลิดเพลินจากเนื้อเรื่อง ตารา ฉาก และเครื่องแต่งกาย การผ่อนคลาย หรือหลีกเลี่ยงจากความเครียดในปัญหาชีวิตประจำวัน การสำรวจความเป็นจริง การได้รับคำแนะนำ นอกจากนี้ประสบการณ์ที่ได้จากละครโทรทัศน์ คือความเชื่อถือ

ชนิษฐา เบญจาทิกุล (2535) ทำงานวิจัยเรื่องทัศนคติและความพึงพอใจ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ชมต่อรายการสารคดี ศึกษาเฉพาะกรณี รายการ "หนึ่งในร้อย" ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างจำนวน 500 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ชมรายการส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อรายการและเห็นด้วยในการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ได้รับชมรายการ และจากการศึกษาความสัมพันธ์พบว่า เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อรายการและอาชีพมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสิ่งที่ได้รับชมรายการ

อรณี ผูกวรรณลักษณ์ (2537) ทำการวิจัยเรื่องการเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์และความพึงพอใจในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนาในกทม. จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 322 คน พบว่า เพศ อายุ อาชีพ และสถานภาพทางครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ชายจะรับชมรายการธรรมะมากกว่าหญิง ผู้ที่ชมจะมีอายุมากแล้วเป็นส่วนใหญ่ มักมีอาชีพรับราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ และผู้ที่มีสถานภาพทางครอบครัวฝ่ายหย่า แยกกันอยู่จะเปิดรับสื่อมากกว่า นอกจากนี้ยังศึกษาพบว่าผู้ดูมักคาดหวังประโยชน์ในแง่ที่ต้องการจะแสวงหาและอยากจะได้รับความรู้ทางศาสนามากขึ้นเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของตน ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ยังผลให้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับจากการเปิดรับรายการธรรมะนั้น

วิดา เกียวกุล (2537) ศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการเปิดรับรายการข่าวทางโทรทัศน์ของประชาชนในกทม. ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 คน พบว่า ประชาชนที่มีเพศ การศึกษา อาชีพ รายได้ต่างกัน มีการเปิดรับรายการข่าวทางโทรทัศน์ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจแตกต่างกัน กล่าวคือ เพศหญิงจะดูมากกว่าชายเนื่องจากมีเวลาว่างมากกว่า นอกจากนี้ผู้ที่มีการศึกษาสูงก็จะเปิดรับสื่อมากกว่า รวมถึงลักษณะงานอาชีพที่ต้องติดต่อใช้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ก็จะมีเปิดรับข่าวสารมากกว่า และการเปิดรับรายการข่าวทางโทรทัศน์ก่อให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมโทรทัศน์ที่แตกต่างกัน โดยประชาชนที่มีการเปิดชมข่าวโทรทัศน์มากก็จะมีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อข่าวสารที่ได้รับมากตามไปด้วย แต่ถ้าเปิดรับน้อยก็จะมีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อข่าวสารที่ได้รับน้อยด้วย รวมทั้งประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรต่างกันก็มีการใช้

ประโยชน์และความพึงพอใจแตกต่างกันไปด้วย โดยการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมข่าวโทรทัศน์ของประชาชนพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจในระดับปานกลางและนำสิ่งที่ได้รับจากการชมรายการข่าวโทรทัศน์ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกัน

อรพินท์ คักดีเยี่ยม (2537) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่เด็กได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก ผลการวิจัยพบว่า รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่เปิดรับชมมาก 3 อันดับแรก คือ รายการประเภทการ์ตูน เหตุผลที่ทำให้เด็กเปิดรับชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กมากที่สุด คือ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ความพึงพอใจที่เด็กได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กพบว่าเด็กมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง เหตุผลที่สร้างความพึงพอใจมากที่สุดคือ ทำให้เกิดความรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ส่วนด้านการใช้ประโยชน์พบว่า เด็กนำสิ่งที่ได้จากการชมรายการโทรทัศน์ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ในระดับปานกลางโดยนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถพื้นฐานมากที่สุด

ชูศักดิ์ รองสวัสดิ์ (2537) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ เนื้อหาของรายการมองต่างมุมกับทัศนคติ ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมรายการมองต่างมุมทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมชมรายการจะมีพฤติกรรมเจาะจงในการแสวงหาข่าวสารและการใช้สื่อตามความพอใจและความต้องการ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการในการรับรู้เหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวของข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งต้องการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้ในการเสริมความคิด และตัดสินใจในข้อมูลข่าวสารที่สนใจนั้น ๆ สำหรับทัศนคติต่อรายการมองต่างมุมพบว่า คุณลักษณะของประชากรไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อรายการมองต่างมุม ยกเว้นเพศและอาชีพ

งานวิจัยในต่างประเทศ-ไทยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเปิดรับสาร

Robinson (1972) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล โดยกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกันไปด้วย กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีความรู้สูงเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ด้านข้อมูลสารคดีและจะเพิ่มพูนความรู้ทางด้านนี้ของตนให้มากขึ้นโดยการใช้สื่อมวลชน

Sear และ Freedman (1967) ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกเปิดรับข่าวสารของบุคคล และพบว่ากลุ่มตัวแปรทางด้านบุคคลที่เป็นตัวทำนายพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนที่ดีที่สุดคือ ระดับการศึกษาและระดับชั้นทางสังคมซึ่งตัวแปรตัวหลังนี้ใช้อาชีพเป็นเครื่องชี้ได้

Greenbery และ Kumara ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาและรายได้ของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับเวลาที่ใช้ในการฟังวิทยุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาใน 5 ประเทศ คือ ฟินแลนด์ ญี่ปุ่น คอสตาริกา เม็กซิโก และสหรัฐอเมริกา โดยตัวแปรทั้งสองเป็นตัวแปรที่มาก่อนของเวลาที่ใช้ในการฟังวิทยุ และยิ่งตัวแปรทั้งสองร่วมกันจะสามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้เวลากับสื่อวิทยุได้มากกว่าตัวแปรแต่ละตัวโดด ๆ และจากการศึกษาของ Self (1988) ก็ยืนยันว่า การศึกษาและรายได้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนายพฤติกรรมการใช้สื่อ

Choi และ Becker (1987) กล่าวไว้ในรายงานผลการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการใช้สื่อของเขาว่า มีการศึกษาหลายชิ้นที่ผ่านมาซึ่งแสดงให้เห็นว่า การศึกษามีผลในทางบวกต่อการใช้อินเทอร์เน็ต และมีผลทางลบต่อการใช้อินเทอร์เน็ต นั่นคือ คนยิ่งมีการศึกษาสูงจะยิ่งอ่านหนังสือมากและยิ่งมีการศึกษาต่ำ ก็จะมีวิทยุโทรทัศน์หรือฟังวิทยุมาก

McCombs และ Becker (1979) ได้อ้างผลการวิจัยต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าการอ่านหนังสือพิมพ์หรือรับฟังวิทยุและโทรทัศน์ของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับเหตุผล 6 ประการด้วยกันคือ

1. เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์รอบตัวเพื่อที่จะได้รู้ว่าอะไรกำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญควรรู้
2. เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้มานั้นมาเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจแต่ละวัน
3. เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะใช้เป็นประโยชน์ในการถกเถียงปัญหาประจำวันกับบุคคลอื่น ๆ
4. เพื่อสร้างความรู้สึกว่าได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วย
5. เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้จากสื่อมวลชนช่วยเสริมความคิดเห็นที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว
6. เพื่อพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อความบันเทิง

สุภาณี เวชพงศา (2532) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับความ คิดเกี่ยวกับตนเองและความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทสตรี ใช้กลุ่มตัวอย่างสตรี 230 รายที่สมรสแล้วและทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน เฉพาะใน เขตกทม. ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสตรีอายุ 31-40 ปี มีการศึกษาดำกว่าปริญญาตรีและระดับปริญญาตรี รายได้อยู่ในเกณฑ์ 4,000-10,000 บาท มีความคิดเกี่ยวกับตนเองและความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทสตรีในทางเป็นกลาง มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนในระดับปานกลางและเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลในระดับน้อย โดยมีสื่อบุคคลและสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่กลุ่มสตรีนิยมเปิดรับมากที่สุด สำหรับประเภทของข่าวสารหรือรายการ ประเภทต่าง ๆ พบว่า กลุ่มสตรีส่วนใหญ่นิยมฟังรายการเพลงจากสื่อวิทยุ อ่านคอลัมน์เกี่ยวกับแฟชั่นและความงามจากสื่อนิตยสารหรือวารสาร และดูรายการข่าวในประเทศจากสื่อ

โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ ส่วนสื่อบุคคลพบว่ากลุ่มสตรีนิยมพูดคุยถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวันมากที่สุด ส่วนการเปิดรับข่าวสารไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเกี่ยวกับตนเองและกับความคิดเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทสตรี การเปิดรับรายการข่าวต่างประเทศจากสื่อโทรทัศน์ การเปิดรับรายการข่าวต่างประเทศและบทวิเคราะห์ข่าวจากสื่อสิ่งพิมพ์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรี

อัจฉรวรรณ อิศรางกูร (2528) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับการพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ของเยาวชนในเขตเมืองและชนบทโดยศึกษานักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 จำนวน 854 คน พบว่า เยาวชนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจในระดับสูงจะมีแนวโน้มของการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูง และเยาวชนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะมีแนวโน้มของการเปิดรับสื่อมวลชนต่ำด้วย ส่วนเขตที่อยู่และเพศของเยาวชนที่แตกต่างกันได้ทำให้การเปิดรับสื่อมวลชนต่างกัน

ศิริชัย ศิริกายะ (2525) ได้ศึกษาเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปทุมธานี โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 903 ครอบครัว ในเขตอำเภอคลองหลวงและอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า ความมากน้อยของการเปิดรับสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับความแตกต่างของค่านิยม ระดับการศึกษา อาชีพและระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ

จากแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มนุษย์เราเปิดรับสารเพราะเห็นประโยชน์จากเนื้อหาที่ได้รับจากสื่อซึ่งสามารถตอบสนองความพึงพอใจของตัวเองได้ ประโยชน์นั้นไม่เพียงเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน การพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนหรือเผยแพร่ไปยังบุคคลอื่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประโยชน์ในการเป็นแรงเสริมย้ำความคิดเดิมเพื่อช่วยในการตัดสินใจด้วย ทั้งนี้ย่อมต้องขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบุคคลในการเลือกรับ เลือกจดจำ และการแสดงออกถึงการกระทำที่ต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของตน